

Højskolernes dannelsesidealer i 1870'erne

– illustreret gennem sangbøgerne

Af Poul Dam

Højskolens dannelsesbegreb har været svært at indkredse, så svært at misforståelserne både før og nu har haft stor udbredelse. Et fornøjeligt eksempel er den følgende vise af W. Rantzaus. Den stammer fra omkring 1880 og udsendtes som nr. 63 i serien *Døgnfluer eller Øieblikkets Viser* – et lille firsidet tryk til 10 øre.

Sørgelige Følger af at sende sin Søn paa Høiskolen

Min Søn paa Høiskolen sendte jai Ifjor Sommer. Da han var færig og hjem til mæi Fyren kommer, Saa var han blæved en Matedor, Han var dannet. – Og slov omkring sæi med franske Ord, Ja, forbandet!	Og prygle Hunden, ded sa'e han heed: At drassere! Og at den brang ham den Kjæp han smeed: Apertere! Han red min dæilige Hoppe lam Mod et Gjær'e, Ded kaldte Jens, ja han sku' ha' Skam: At træinere!
See, Middavsmaden, ded kaldte han At dinere! Og Avtensmaden, ja li'saadan' At sjupere! Og snakke sammens, ded sa'e han heed Konvelsere! Og naar han svedte, han kaldte Sved Transperere!	Æi Sidses Medgift han sa'e var rar, Men kapabel! Og mæi han kaldte, naar vred jæ var, Irrentabel! At stjæle, sa'e han, heed nutildavs: Anektere! Og Snyderier a' alle Slavs Negosjere!
Og fæste Gaardska'l, ded kaldte han: Angasere! Og skjære for i en Gaas og And, At trasjere! Og muge Stalden, ded sa'e han heed: Renevere! Jo, I ka' tro, han en Ræ'lighed Ku' lavere!	Og Skjødesløshed han kaldte for: Nongsjalangse! Og ded jai tjente paa mine Tor', For: Avangse! Jo han æ danned, ded kan' nok hænd's Sku jai mene, Mo'ers Hovedpine, den kaldte Jens For: Migræne!

Æi meer paa Højskolen sender jæi
 Mine Sønner,
 Nu har jæi mærket a' ded sæi æi
 Rædig lønner –
 I Skoven skaaret jæi har en Green;
 Vil han sprække
 Saa ydenlandsk, skal jæi hvert en Been
 I ham knække!

Lad vos behulde vort gamle Sprov,
 Som vi kjender –
 Vil Bonden være for mæied klov,
 Skidt det ender.
 Ja, mangen Bonde, der sidder paa
 Kressjansborre,
 Sku' før paa Marken bag Ploven gaa
 Og ælte Torre!

Visen taler for sig selv, fuld af konservativt københavnsk hovmod over for bønderne, her de sjællandske, og en inderlig overbevisning om, at de beskednere klassers forsøg på at danne sig kun kan bestå i en udvendig efterplapren af den højere dannelses sprog og nødvendigvis fører til en svigten af deres rette kald: *Vil Bonden være for mæied klov, skidt det ender.*

Med eftertidens forestillinger om højskolens væsen er visen én stor misforståelse, men Rantzau har næppe vidst meget om de indre modsætninger i den på den tid diffuse og uorganiserede højskoleverden, og han kan meget vel have haft sine begreber fra den i den dannede verden udbredte uvilje mod en bestemt højskoleforstander, nemlig Lars Bjørnbak. Denne stiftede Viby højskole ved Århus og var forstander for skolen til sin død i 1878, samtidig med at han – uden selv at opnå valg til Folketinget – af sine modstandere med rette ansås for den egentlige fører for den bjørnbakske gruppe inden for Venstre.

Bjørnbak gik ind for »Bondestandens Kamp for at opnaa en anset og formaaende Samfundsstilling«, og et led heri blev »Tilegnelse af »tækkelige Manerer««. Det skete på hans skole blandt andet gennem »»praktiske Øvelser«, under hvilke Eleverne systematisk lærte, hvorledes en dannet Mand havde at opføre sig i forskellige Retninger under Samværet med andre«.¹

Sprogspørgsmålet var vigtigt i den sammenhæng. Bjørnbaks ven og meningsfælle, tidligere folketingsmand Anders Jungersen, foreslog således »Sammenkomster af Beboerne byvis for at foretage Sprogøvelser, Taleøvelser, under Ledelse for Mandfolkene af en dannet Mand, for Kvindfolkene af en dannet Kvinde. Disse Møder vilde snart virke forædlende på Omgangslivets Tone og blive dannende baade for Forstand og Hjerte.« Lars Bjørnbak var i hvert fald enig i dette ønske om at vænne bønderne af med deres dialekt, og som Hans Jensen skriver: »Lars Bjørnbak, der gennem hele sit Liv levede paa Krigsfod med »de dannede«, satte som Skolemand al sin Energi ind paa at faa Bønderne til i alt ydre at ligne disse »dannede«.«²

Bjørnbaks skole havde sin storhedstid i 1870erne, og efter hans død gik den hurtigt tilbage. Fremtiden tilhørte højskoler af en ganske anden art, som den rantzauske parodi overhovedet ikke rammer. For eksempel hægede de grundtvigske skoler til en vis grad om elevernes dialekter.

Dannelsesproblemet foruroligede imidlertid Grundtvig selv, og nogle af hans seneste udtalelser om højskolens væsen tager netop stilling til denne debat. Det skete for eksempel i hans tale den 5. november 1867 ved åbningen af vinterskolen på Marielyst,³ hvor han bl.a. talte om, at »Modstanderne nødes nu til at oprette Højskoler for virkelig Livsoplysning«, men »da de dog hverken har Lys til Vejledning eller Livskraft til Livsgjerningen, saa vil Alt hvad de udretter blive et Mørkets Værk af deres Dødbider-Konst«,⁴ men hvor han også

advarede om, at folket kunne forspilde sin lykke »ved at ville være noget andet, end Folket fra Roden af er skabt og skikket til«. ⁵ Positivt udtrykte han det sådan: »Dette er da ogsaa, hvad der først møder Ungdommen paa vore Høiskoler: en venlig, lys og glædelig Tale og Sang paa Modersmaalet om den Danske Folkelighed fordum og nu.« ⁶

Fire år senere, den 2. november 1871, sagde han ifølge Dansk Folketidendes referat: »Det er nylig sagt paa Prænt, at jeg aldrig har havt isinde at stille en ny Oplysning og Dannelse som den folkelige imod den fornemme, akademiske, men kun at lægge Bro mellem Lyset hos de Lærde og Livet hos Folket, saa de kunde lære at forstaae hinanden: men det er en mærkværdig Misforstaaelse, thi vel var og maatte min første Bestræbelse være paa en Maade at lægge Bro mellem de Lærde og de Ulærde, for at de kunde virke paa hinanden til Oplysning og Dannelse paa det fælles Tungemaal, men det vilde jo være forgjæves, naar ikke derpaa fulgte en Vexelvirkning til fælles Oplysning, og en saadan var det aabenbart, jeg ventede af den folkelige Høiskole paa det fælles Modersmaal ... det kan vel trænge til at udtales klart saaledes, at den folkelige Høiskole vel kan føre til al menneskelig Oplysning og Dannelse, men maa udgaae fra Folket selv, medens den saakaldte akademiske Oplysning og Dannelse gaaer ud fra det fremmede og kommer aldrig levende til Folket eller gavner Fædrelandet, men gjør Folket stumt og aandeligt værgeløst til Spot for de Fremmede.« ⁷

Anledningen var en artikel af Carl Ploug i Fædrelandet den 23. oktober 1871, og Ploug tog handsken op i de følgende år. Den 4. juni 1872 fastholdt han f.eks. at højskolens grundlag er den almindelige dannelse: »den er et frisk og lovende, alt kraftigt og løvrigt Skud af den almindelige Dannelses Rod; af denne maa Folkehøjskolen vedblive at suge sin Næring; omhuggedes Stammen, og Roden hentørredes, saa vilde Folkehøjskolen ogsaa visne.« ⁸ Grundtvig tog ikke del i den fortsatte debat, men meningsudvekslingen i efteråret 1871 kan meget vel have været årsag til den samtidige beslutning om at udgive en samling af Grundtvigs højskoleskrifter, der udkom få dage før hans død. ⁹

Det var altså Grundtvigs forestillinger om den folkelige dannelse, der blev grundlag for den dominerende retning inden for folkehøjskolen, men den nærmere udformning af undervisning og ideindhold viste alligevel en betydelig variation. Af det fælles grundtvigske lagde man på de forskellige skoler vægt på forskellige dele, og heraf udvikledes mindst tre væsentlige retninger, der vel arbejdede side om side i et stort og voksende elevmarked, men ikke desto mindre havde hvert sit markante særpræg, der af og til førte til udtalte modsætningsforhold. Dette kan måske forklare, at fællesskabet omkring en forening for højskolerne – og en sangbog udgivet af denne forening – først blev etableret i 1890'erne, da den første store generations bannerførere var døde eller gamle.

For Grundtvig var det en selvfølge, at sangen på modersmaalet var en væsentlig del af livet på den folkelige højskole, og han havde for øvrigt fra første færd været fødselshjælper for folkelige sangbøger af en ny type. Hvad man havde haft før den tid, var overvejende på den ene side egentlige salmebøger, på den anden side sangbøger til selskabeligt samvær, mere eller mindre nedstammende fra *Samling af Club-Sange*, 1787. Dertil kom i begrænset grad sangbøger, der også sigtede på skolen, f.eks. O. D. Lützens *Huus- og Skole-Sangbog*, 1818, der var samlet »for Venner af uskyldig Munterhed og ægte Dyd og især for brave Skolelærere og flinke Skolebørn«. ¹⁰

Den folkelige – grundtvigske – fællessang havde for størstedelens vedkommende en ny karakter. Den blev båret af anskuelser, og den skulle tjene anskuelser. Det kun muntre og

det kun følelsesfulde kom alene med som en biting – selv om det aldrig afvistes, i hvert fald ikke af Grundtvig selv. Hvad der blev trykt i de nye sanghæfter (først *Viser og Sange for Danske Samfund*, fem hæfter fra 1840 til 1847) og sunget i den grundtvigske forening Danske Samfund og lignende steder, var fædrelandssange, historiske sange og folkeviser. Det var så at sige altsammen holdningsdannende eller holdningsbekræftende tekster. Den linje fortsattes i de sangbøger, der blev udgivet af Grundtvigs kapellaner P. O. Boisen (1849) og Kristian Køster (1865), og som Grundtvig havde en ikke uvæsentlig andel i. Køsters sangbog suppleredes i øvrigt i 1866 med *Digte og Sange for Danske Højskoler* af Køster og Ludvig Schrøder, den første sangbog med direkte højskolesigte og den første med et rent salmeafsnit. Salmesang på højskolerne havde tidligere bygget på den officielle salmebog, Grundtvigs *Festsalmer* eller de grundtvigsk inspirerede L. C. Hagens *Historiske Psalmer og Røm til Børne-Lærdom* fra 1832 og denne bogs afløser P. O. Boisens *Bibelske og Kirkehistoriske Psalmer og Sange for Skolen* fra 1853.

Den grundtvigske folkeligheds sangbogsbehov var imidlertid ikke dækket hermed, og uden for højskoleverdenen blev de dominerende Speyers *Sange for de danske Skytteforeninger* (Nyborg, 1866, suppleret med anden del 1872), den anonyme *Sange til Brug ved Folkemøder* (Thisted, 1870) og Morten Eskesens *Nordiske Sange til Brug for Folkemøder, Skytteforeninger og i Skoler* (Odense, 1872 (i virkeligheden 1871), anden samling 1875). Men der var også højskolefolk, som søgte at dække deres eget behov med selvstændige sangbøger, således P. Boisen i Gedved (P. O. Boisens nevø), der udgav *Dansk Sangbog særlig til brug ved Folkehøjskoler og Folkemøder* (Horsens, 1871). Dette mylder af sangbøger fik forlæggeren Karl Schønberg, der havde udgivet en række af Grundtvigs skrifter og Køsters og Schrøders sangbøger, til over for de ledende højskolefolk at anbefale »et ensartet Grundlag« for folkesangen.¹¹

Året efter rejste han påny spørgsmålet, nu i et brev direkte til Ludvig Schrøder, og denne skrev herefter til henholdsvis Jens Nørregård og C. Bågø på Testrup og Ernst Trier på Vallekilde og foreslog disse, at de tre skoler skulle samarbejde om en tredelt sangbog. Hver af de tre dele skulle være til at købe særskilt, men da der ikke ville være overlapninger, blev der alligevel tale om et sammenhængende sangbogsværk. Forslaget blev accepteret, sikkert bl.a. fordi de tre skoler blev gjort ansvarlige for hver sin del af arbejdet, men kun indirekte for de to andre dele. Nørregård havde nemlig tidligere afvist et forslag fra Trier om en fælles sangbog med ordene »jeg tvivler paa, at vi vilde blive endog blot nogenlunde enige om, hvad der skulde med og hvad ikke.«¹²

Planen blev drøftet med Grundtvig, og denne accepterede – eller foretog selv – ændringer i en række tekster, som herved fik deres endelige form fra Grundtvigs hånd, hvad der for øvrigt ikke er taget hensyn til i *Poetiske Skrifter*.¹³ Dette sangbogsværk kan således også betragtes som afslutningen af Grundtvigs arbejde med den folkelige sang og dennes plads på højskolerne.

Sidenhen blev de tre sangbøger udgangspunkt og grundlag for de to store højskolesangbøger, Jens Bek og N. Johan Laursens *Sangbog for den danske folkehøjskole*¹⁴ og *Sangbog udgivet af Foreningen for højskoler og landbrugsskoler*.¹⁵ I den sidstnævntes første udgave var 373 af de ialt 506 tekster hentet fra en af de tre forløbere – flest fra Testrupsangbogen, hvad der ikke har været uden betydning for en senere tids forestillinger om højskolens væsen og »typiske højskolesange«.

Men i mere end tyve år brugte de tre fremtrædende højskoler altså de tre sangbøger – principielt i forening, men i praksis først og fremmest deres egen. Den kloge Ludvig Schrøder havde da også foretaget fordelingen af stoffet sådan, at hver af skolerne fik lejlighed til at give sit eget højskolesyn udtryk gennem redaktionen af den pågældende sangbog.

Askov (dvs. Ludvig Schrøder og H. Nutzhorn) udsendte den første af de tre bøger, *Historiske sange*, 1872. Det svarede godt til, at tyngdepunktet i Askovs undervisning lå i de mytologiske og historiske foredrag, og at Nutzhorn i en artikel om historieundervisning sagde, at det »forudsættes, at der ved siden af *synges* historiske sange, både bibelhistoriske, fædrelandshistoriske og krønike-rimene, hvortil der jo nu haves så mange gode toner. Ved sådanne kan navne og begivenheder fæstnes til hukommelsen ...«. ¹⁶

Både som pædagogisk ide og med hensyn til tekstudvalget er dette udtryk for en central grundtvigsk holdning. Grundtvig havde valgt udtrykket »den historiske højskole«, da den samlede udgave af hans højskoleskrifter blev forberedt, ¹⁷ og i den foran citerede tale i november 1867 sagde han ifølge manuskriptet: »Lykken kan Forstanden jo ikke skabe, men kun oplyse, og skøndt den tillige paa vore folkelige Højskoler viser Veien dertil i Fremtiden, saa kan den det dog kun, naar den i Fortiden har fundet samme Lykke over Folket og Landet og har opdaget under hvilke Omstændigheder Lykken (kom) og svandt, saa det lader sig oplyse, hvordan Folket kan blive modtagelig for sin Lykke og vogte sig for atter at forspilde den.« ¹⁸ Ikke mindst Grundtvigs *Krønikerim* var da også skrevet med undervisningens behov for øje, og navnlig efter, at Lindemans melodier til dem var udkommet i 1874, kunne de også synges. (I den første udgave af Askovsangbogen savner flere sange melodiangivelser, hvad der formodentlig skyldes, at man endnu ikke havde fundet melodier til dem. Det blev der rådet bod på i anden (1877) og tredje (1886) udgave).

Det var altså Grundtvig-teksterne, der indtog langt den største plads, og heriblandt var der en række, der aldrig før havde været at finde i sangbøger, men var hentet fra Saxo-udgaven eller Bjovulf. Specielt for Bjovulf-sangene gælder, at de må være udvalgt af Grundtvig selv, og den cyklus på 13 sange, der fandtes i Askovsangbogens første udgave, kan således siges at udgøre hans tredje og sidste bearbejdelse af Bjovulf. Alle sangene i Askovsangbogen blev forsynet med overskrifter, der ofte henviser til de behandlede personer – en ikke utypisk lød *Danmarks fare og frælse under Frederik den tredje*, og herunder gemte sig sangen *Død var helten, brudt var freden*, som var et uddrag af rimkrønikedigtet fra 1834.

Historien og mytologien brugtes til oplysning om folkets lykke, som Grundtvig ville det, og til skabelse af medborgerlig ansvarlighed. Idealskikkelserne var dem, der havde gjort noget for andre – for folket og friheden – og det politiske ideal var folkestyret, som f.eks. i Grundtvigs sang til grundlovens første årsdag:

... det første år af friheds æt
er kostbart alle vegne,
det giver folket lov og ret
til sig for frit at regne!¹⁹

Allerede i anden og endnu mere i tredje udgave af Askov-sangbogen blev det mytologiske stof beskåret, og når man ser på de senere højskolesangbøger, er det bemærkelsesværdigt, at

forholdsvis mange af de historiske sange fra den siden er gledet ud. Af de 249 sange i Askovsangbogens tredje udgave gik kun 100 over i den første udgave af »Folkehøjskolens sangbog«, og af disse er kun et fåtal blevet bevaret til nu. Den form for højskoledannelse, der i overensstemmelse med Grundtvig byggede på brug af historien, synes at have udspillet sin rolle for et par generationer siden.

Testrupsangbogen, *Nordiske fædrelandssange og folkesange*, udkom året efter, i 1873. Den blev på en vis måde meget lidt grundtvigsk – af 245 tekster var kun 47 af Grundtvig, (hvis man ikke medregner de kæmpeviser, der blev medtaget i Grundtvigs redaktion), og de fleste af disse sange er i dag glemt. Bogen blev mere præget af de forholdsvis mange sange af Carl Ploug, Chr. Richardt og Bjørnson. Nørregård havde da også mere udpræget skandinavistiske og nationalliberale sympatier end de fleste andre højskolefolk, og han repræsenterede utvivlsomt den form for højskole, som kunne få Ploug til regelmæssigt at udtrykke sympati for og støtte til højskolerne.

Allerede indholdsfortegnelsen antydede bogens sigte. Det første afsnit var *Norden* og begyndte med *Længe var Nordens herlige stamme*. Afsnittet var udtryk for en næsten ublandet studentskandinavisme. Derefter kom *Danmark* med underafsnittene *Folk og land*, *Sang og modersmål*, *Folkets vækkelse*, *Kvinden* (seks alt andet end feministiske sange) og *Bonden og landsdelene*. Det mest omfattende af disse underafsnit var Folkets vækkelse med 84 sange, men den vækkelse, der stod i centrum, var den nationale, specielt i forbindelse med de slesvigske krige og disses eftervirkninger. Den mere politisk prægede folkelige vækkelse var derimod meget svagt repræsenteret – tre af Mads Hansens skyttesange umiddelbart efter hinanden falder mere i øjnene end de andre af hans sange, der kom med, og som for øvrigt var så milde, at der næppe var nogen, der lagde mærke til andet end det venligt fædrelandske.

Testrupsangbogen indeholdt også et lille udvalg af kæmpeviser, der ifølge forordet kun var »foreløbig optaget«. Forklaringen på denne formulering var, at man havde overvejet at udgive et fjerde bind med sangbare folkeviser. Det blev imidlertid ikke til noget, bl.a. fordi Nutzhorn ikke ville undvære de historiske folkeviser i Askovsangbogen, og så nøjedes man i Testrup med et udvalg af de lyriske viser – uden dog straks at opgive drømmen om det fjerde bind, hvad der fremgår af, at den citerede passus også kom til at stå i forordet til sangbogens anden udgave fra 1876. På det tidspunkt havde sangbøgernes fælles forlægger imidlertid skåret igennem ved i 1875 at udsende en ny udgave af Grundtvigs *Danske kæmpeviser* fra 1847 i samme format og udstyr som de tre højskolesangbøger. Det var ikke det, man havde tænkt sig, for med al respekt for Grundtvigs indsats mente højskolefolkene, at der nu burde mere og andet med, og at de fremkomne forskningsresultater – navnlig Svend Grundtvigs – burde medføre en revision. Folkeviserbindet blev i øvrigt næppe anvendt meget på højskolerne og vist heller ikke andre steder – i hvert fald ikke af eleverne, og lærerne ejede sikkert hyppigt originaludgaven.

Den nationalromantiske hensigt med at have folkeviserne med i højskolernes sangbøger var klar nok. Der var en vis nostalgi i sagen, men også et ønske om at opstille et modstykke til døgnets sange, skillingsviser og andet populært og sentimentalt sangstof. Folkeviserne skulle tjene til at føre de unge tilbage til en – som man troede – folkelig tradition af større værdi end det, som nutiden bød på. Ganske svarende til, at man kunne acceptere folkedans og sanglege, men ikke anden dans.

Testrupsangbogen var altså national og skandinavistisk, romantisk og åndeligt konservativ. Som Nørregård selv var det og formodentlig også hans undervisning. Han og Ploug kunne let enes om at være i modsætning til Lars Bjørnbak på nabohøjskolen i Viby, og dannelsesidealet på Testrup kan ikke have givet Ploug problemer. Når Nørregårds hævde af, at folkehøjskolen skal »udvikle de unges samvittighed« og »danne underbygningen for den højere videnskabelige uddannelse«, ²⁰ ses i forlængelse af sangbogens indhold, må en mand som Ploug have følt sig beroliget.

Nørregård og Bågård var næppe særlig begejstrede for de to andre sangbøger. Askovsangbogen var ganske vist en kendsgerning, før de kom rigtigt i gang med deres, men til gengæld prøvede de at blande sig i Triers redaktion af den tredje bog, helt uden resultat, for den blev slet ikke efter deres hoved. For øvrigt brød Testrupfolkene i en vis forstand med ideen om de tre indbyrdes supplerende sangbøger, da de i 1883 udsendte deres sangbog i tredje udgave. I denne blev der nemlig fra de to andre sangbøger »optaget nogle af de mest brugte sange for at gøre den mere skikket til brug ved folkemøder«, som der står i forordet. Det var sange, som for så vidt godt kunne have været med i Testrupsangbogen fra første færd, og som ikke kendeligt afveg fra bogens oprindelige indhold. Men Testrup højskoles tilskyndelse til at bruge de to andre sangbøger blev selvsagt endnu mindre.

Den opgave, som Ludvig Schrøder oprindeligt havde tildelt Ernst Trier på Vallekilde, gik ud på at lave en samling salmer og alvorlige oplysningssange, men det fortolkede Trier meget selvstændigt. Først medtog han til Askovfolkenes mishag en del bibelske sange med det formål at overflødigøre P. O. Boisens Bibelske og Kirkehistoriske Psalmer og Sange på højskolerne. (Boisens bog blev dog ikke overflødig. Den udkom endnu i fem oplag, sidste gang i 1912). Dernæst gjorde han i det hele sangbogen til »en kristelig sangbog, hvad det dog ikke skal være«, som Nørregård skrev i et brev til Trier. ²¹ Heller ikke titlen var de andre tilfredse med, men Trier gjorde, som han ville, og i 1874 udkom *Sange for den kristelige folkeskole*.

At denne sangbog umiddelbart kan bruges som vidnesbyrd om skolegerningen på Vallekilde, har vi det nærmest mulige belæg for, idet den senere seminarielærer Marius Sørensen, der som »skriver eller contorist« (Triers udtryk) havde hjulpet Trier med bogen, i nogle erindringer fra Vallekildetiden, der blev trykt i *Fra Vallekilde Højskole*, 1918, skrev »Hvis en historiker om hundrede år vil have rede på, hvorledes Trier holdt skole, så vil den lille sangbog være ham et vigtigt aktstykke.« ²²

Selv om Trier rådførte sig med Grundtvig om den første del af sangbogen, og dette bl.a. resulterede i skabelsen af den nu umistelige *Et jævnt og muntret, virksomt liv på jord*, er det et stort spørgsmål, om Grundtvig ville have været tilfreds med den færdige sangbog og specielt med dens sigte. For Grundtvig var troen ikke en skolesag, men det var den så åbenbart for Trier. Sangbogen var utvetydigt forkyndende og bekendende. Den vidnede om, som V. J. Hoff sagde i 1898 ved afsløringen af mindesmærket for Trier i Vallekilde, at »det ikke var ham muligt at leve og tale, uden at det maatte frem, at han var en Kristen, og hvad dette havde at betyde for ham og for den, til hvem han talte.« ²³

Sangbogen kan derfor meget vel betegnes som en grundtvigsk salmebog til skole(an-dagts)brug. Den indeholdt i modsætning til Grundtvigs Festsalmer andet end grundtvigske tekster, men ikke mange – bortset fra salmer, som Grundtvig havde prøvet at omdigte, men hvor Trier foretrak originalerne, var det egentlig kun tekster af Ingemann og egentlige

grundtvigianere som C. J. Brandt, Hostrup og Arvesen. Udvælgelsen af Grundtvig-teksterne var imidlertid alt andet end automatisk. Trier gjorde et stort arbejde med at finde og udvælge tekster, der egnede sig specielt til den kristelige forkyndelse på højskolen. En del af disse tekster, navnlig i sangbogens senere udgaver (1877, 1881 og 1885), findes ikke i samme form (versudvalg) andre steder.

Det er åbenbart, at for Trier begyndte al dannelse med kristendom. Det gjorde det for ham selv, og det ønskede han også, at det skulle gøre for hans elever. Derom vidner sangbogen tydeligt. Det betød ikke, at der på hans skole ikke var plads til andet. Man brugte åbenbart også de to andre sangbøger, ligesom man før disses fremkomst bl.a. havde brugt Thistedsangbogen, men skolens egen sangbog var ham uundværlig. Da Foreningen for højskoler og landbrugsskoler i 1892 begyndte at overveje en fælles sangbog til afløsning af de tre, meddelte Trier, at han foreløbig ville holde sig til sin egen og supplere denne med en lille sangbog ved siden af. Det blev *Sange for den nordiske ungdomsskole, udgivne ved Henrik Nielsen*, Vallekilde 1893. Indholdet i denne vistnok ikke meget udbredte sangbog var for en stor dels vedkommende hentet fra Askovsangbogen og Testrupsangbogen, men der var også en del nyt, deriblandt nogle åndelige sange.

De tre sangbøger var ganske vist tænkt som tre dele af en helhed, men de kom faktisk til at repræsentere tre forskellige syn på højskolens gerning – den historiske højskole, den nationalromantiske og den kristelige. Forskellene udvaskedes tilsyneladende, da man fik de store fælles sangbøger, der optog elementer fra alle tre sider og desuden i med tiden stigende grad supplerede med helt nyt stof, men de forskellige højskoler har selvsagt anvendt de store sangbøger på meget forskellig måde. Herom kan elevdagbøger og godt slidte sangbøger med tilskrevne noter undertiden afgive vidnesbyrd, men fra de sidste hundrede år har man færre utvetydige sanghistoriske bidrag til belysning af den måde, hvorpå de enkelte højskoler opfattede og løste deres dannelsesopgave, end der kan fås fra de tre her omtalte sangbøger fra 1870'erne.

Noter

1. Hans Jensen: *Lars Bjørnbak og den bjørnbakske Bevægelse*, 1919, p. 48.
2. Anførte skrift, p. 146.
3. N. F. S. Grundtvig: *Taler paa Marielyst Højskole 1856-71*, 1956, pp. 88-94.
4. *Dansk Folketidendes* referat.
5. Det bevarede manuskript.
6. Det bevarede manuskript.
7. *Taler paa Marielyst*, p. 108f.
8. Her citeret efter Hakon Stangerup: *Kulturkampen*, 1946, bind I, p. 121.
9. *Smaaskrifter om den historiske Højskole*, 1872.
10. Sangbogens titelblad.
11. Brev til N. J. Termansen 7. juli 1870, citeret efter Karl Bak: *Højskolesangbogens historie*, 1977, p. 51.
12. Brev 17. februar 1870, citeret efter Karl Bak, anførte skrift, p. 50.
13. Nærmere om Grundtvigs medvirken i Steen Johansen: *Bibliografi over N. F. S. Grundtvigs skrifter*, III, 1952, pp. 381-396.
14. Aarhus 1888. 19. (sidste) udgave 1924.
15. Odense 1894. Fra 7. udgave 1913 benævnt Folkehøjskolens sangbog. 17. (seneste) udgave 1989.
16. Nordisk Månedsskrift 1876, citeret efter Karl Bak, anførte skrift, p. 55.
17. Jævnfør note 9.
18. *Taler paa Marielyst*, p. 91.
19. Sidste fire linjer i andet vers af *Det er hos os et gammelt ord* – Historiske sange 1872, nr. 235.
20. *Svar fra »den grundtvigske folkehøjskole« i Testrup*, 1878, p. 10 og 12.
21. Brev 30. juli 1872, citeret efter Karl Bak, anførte skrift, p. 58.
22. Karl Bak, anførte skrift, p. 60.
23. Karl Bak, anførte skrift, p. 60.